

Doktori (Ph.D.) értekezés tézisei

Véghseő Katalin

**Espérance et destinée angéliques dans
l'univers balzacien et sandien**

Debreceni Egyetem

2005

1. Az értekezés témájának körülhatárolása, célkitűzései

A romantika korának gondolatvilágában, s ezen belül a francia romantikában, központi helyet foglal el a metafizikai kérdések iránti érdeklődés. A világ megismeréséhez, az anyagi és szellemi világ közötti harmónia újrateremtéséhez s nem utolsósorban az egyén és társadalom viszonyának rendezéséhez vezető útkeresésben – új lehetőségek, források, módszerek felkutatásában – filozófusok, írók, költők egyaránt osztoztak. A forradalom utáni korszak új generációit (különösen az 1820 és 1840 között) a hagyományos katolicizmus statikus dogmákra építő tanításai nem elégtették ki, a hivatalos egyházon kívüli utakat kerestek. Az emberiség elképzelt, remélt új vallásának szinkretikus jellege közismert: egyszerre felismerhetők benne a 18. század filozófia bizonyos elemei, egyfajta tudományos világszemlélet az ugyanakkor az ellene való lázadás, az őskeresztény tanításokhoz való visszatérés szándéka, a legkülönbözőbb vallási mítoszok elemei és még sorolhatnánk... Külön említést érdemel a 18. századi illuminizmus, okkultizmus továbbélése, elsősorban Swedenborg misztikus, messianisztikus tanainak a hatása, melyeknek franciaországi népszerűsítésében többek között Mickiewicz játszott meghatározó szerepet. Ennek következményei az irodalmi művekben – esetünkben a regényben – nemcsak az elbeszélői diskurzusban, a szereplők párbeszédeiben vannak jelen, hanem, szerves kapcsolatban a művek ideológiájával, a szereplő, mint a valóság képzetét keltő *szöveglény* leírásában, komplex megjelenítésében, a fikcióban betöltött szerepében is. Ez az egyszerre filozófiai és vallási s bizonyos fokig történelmi kontextus magyarázza azoknak a regényhősöknek több szempontból meghatározó jelenlétét, akik a különböző mitológiák angyalaihoz hasonló funkciót töltenek be: közvetítők Isten és ember, a szellemi és az anyagi világ között, hírnökök, védelmezők, lélekvezetők, segítik ez emberiség és a világ fejlődését, végső soron az embereknek Istenhez való felemelkedését, az abszolútum, a végtelen megközelítésének vágyát szimbolizálják. (Az angyalok hierarchiájának a késő keresztény angelológia szerinti rendszerét Pszeudo-Dionüsziosz Areopagitész *Az égi hierarchiákról* (5. sz.) c. munkájából ismerhetjük meg.)

Az értekezés – mint a címe is mutatja – alapvetően a szereplői népszerűség e rétegének elemzésén keresztül közelíti meg a balzaci és a sandi regényvilágot. A filozófia és bizonyos korszakokban a misztikus tanok iránti érdeklődés mindkét szerző esetében fontos szerepet játszott. (Emlékeztethetünk itt arra a tényre, hogy Balzac fiatalkorában filozófiai tanulmányokat folytatott, valamint arra, hogy az *Emberi színjáték*ba később beépülő *Filozófiai tanulmányok* részét képező művek a pálya elején keletkeztek. George Sand filozófiai érdeklődése, ilyen jellegű olvasmányainak hatása elsősorban az 1830-1840-es években keletkezett regényeire szintén ismert.)

Az elemzés korpuszát a teljes *Emberi színjáték*, valamint Balzac ifjúkori művei (l. a bibliográfiát), Sand esetében pedig, néhány kivételtől eltekintve (önéletrész, esszék) az 1848 előtti regények képezik, vagyis lényegében egyazon időszakban született alkotások. Sand 1848 utáni korszakában, elsősorban a februári forradalom okozta csalódás következtében, ill. részben Flaubert-rel való rendszeres eszmecsereje révén mintegy közvetlenül is megtapasztalt realizmus hatása alatt az ilyen típusú, a romantikus idealizmust megtestesítő *hősök*, ha nem is tűnnek el teljesen, de elveszítik korábbi súlyukat

és sokkal köznapibb, inkább társadalmi helyzetük által meghatározott szereplőknek engedik át a helyüket.

Vizsgálatunk során arra a kérdésre kerestük a választ, hogy milyen jellegű hasonlóságok és különbségek figyelhetők meg Balzac és Sand angyalfelfogásában és ábrázolásmódjában. Noha az 1970-es évek óta rendkívüli fellendülés jellemzi a Sand-kutatásokat (nemcsak Franciaországban, hanem világszerte), az általunk választott – eddig kevésbé kutatott – terület új eredmények lehetőségét kínálta, nemcsak magában a sandi regényvilág értelmezésében, hanem a két életmű összehasonlításának vonatkozásában is. Jelen értekezés nem kíván a két szerző angyalismereti kézikönyveként szolgálni, célkitűzésünk ennél jóval szerényebb: a két angyal-konceptió lényegét megragadva, az analógiákra s ugyanakkor a különbözőségekre is rávilágítva, a balzaci és a sandi regényvilág e kivételes teremtményeit igyekszünk bemutatni.

2. Az értekezés felépítése és az alkalmazott módszer vázolója

Balzac és George Sand angyal-alakjainak összehasonlítását elsősorban a szöveg információi alapján végeztük el. Elemzésünk tehát, noha nem nélkülözi a szemiotikai módszer bizonyos elemeit, alapvetően szövegközpontú: a leírások, a szereplők portréja, a narrátor utalásai megannyi forrásul szolgáltak elemző munkánkhoz.

Az értekezés két nagy szerkezeti egységre tagolódik. Az első részben (*La nature de l'ange*), mely három alfejezetre oszlik (*Les indices de l'être angélique*, *Amour-androgynie-ange*, *Ange et/ou démons*) az angyal-alakok külső és belső jegyeinek a lehető legalaposabb, mikroszkopikus vizsgálatát, természetük, lényegük meghatározását tűztük ki célul. Itt foglalkozunk a szereplők szorosán vett leírásán túl a hozzájuk kapcsolt egyszerre konkrét és a romantikából jól ismert szimbolikus megnyilvánulások elemzésével (zene, illatok, színek, fény, stb.), mindazon jegyekkel tehát, amelyek ezeknek az angyali lényeknek misztikus funkcióját hivatottak hangsúlyozni. A látható és a láthatatlan, az anyagi és a szellemi világ, az emberi és az isteni közötti kapcsolat létrejöttének lehetőségét szemléltetik. Ebben a részben vizsgáljuk a két szerző mélyen romantikus szerelem-felfogásának közös és eltérő vonatkozásait, az angyali szeretet/szerelem specifikumait, az androgínia és a hermafroditizmus témáját, ill. a Gonosz, a Sátán problematikáját is.

Az értekezés második részében (*La destinée angélique*) a balzaci és sandi regényvilág dinamizmusát vettük górcső alá: a szempontunkból legtipikusabb szereplők vertikális, *felfelé* irányuló, a szellemi szférát célzó mozgásait követtük nyomon, felvázoltuk fejlődésük szakaszait, szellemi-erkölcsi tökéletesedésük állomásait, valamint fizikai létezésük jellemzőit, változásait – különös tekintettel arra, hogy ez utóbbiak meglehetősen eltérő képet mutatnak a két szerzőnél.

3. A kutatás eredményeinek ismertetése

Vizsgálataink arra mutatnak rá, hogy az angyal-alakok ábrázolása, valamint sorsuk fikcióbéli alakítása mindkét szerző regényvilágában meghatározó jelentőségű funkcióval bír. A Balzac- és Sand-regényekből kibontakozó angyal-kép mélyen átélt, személyes és ugyanakkor az Ember sorsához szorosan

kötődő, annak korlátait többé-kevésbé tisztán látó angelizmus eredményeként alakult ki. Balzac és Sand angyal-emberei az emberi tökéletesedés mintaképei, annak a hitnek a megtestesítői, mely szerint egy szebb és jobb világ eljövetele nem lehetetlen: az emberiség felemelkedése, az oly régen tovatűnt paradicsomi állapotok visszatérte talán nem merő ábránd, talán nem pusztán utópia.

Lényeges eltérés ugyanakkor, hogy míg az anyagi (társadalmi) valóságnak sokkal nagyobb jelentőséget tulajdonító Balzac szinte kizárólag a szellemi szférában tudja elképzelni az anyagi értékek győzelmét (l. többek között Eugénie Grandet példáját), addig George Sand regényei hol a távoli jövőben, hol valamilyen utópisztikus formában, de végül is, szinte kivétel nélkül, a földi életben jelenítik meg ugyanezt. Ez az eltérés a két író világszemléletének egyik lényeges különbségére mutat rá.

Balzac és Sand "angyalai" csaknem kivétel nélkül emberi formát öltve, a földi világban töltik be égi társaik hagyományos szerepét: közvetítenek az égi és földi világ között, utat mutatnak, őrangyalként védelmeznek. Mindezt feltűnés nélkül tehetik, hiszen külsejüket tekintve nem tűnnek ki embertársaik közül. Bizonyos ismertetőjegyek, tulajdonságok azonban elárulják, hogy nem földi halandók. Angyal-mivoltuk elsősorban a zene által nyilvánul meg, hiszen ebben a kontextusban a zene nem más, mint az angyali lélek s egyúttal a világ harmóniájának egyik megnyilvánulása: a lélek általa emelkedhet a legmagasabb, a spirituális szférába.

A balzaci és a sandi univerzum angyalai virágillatot is árasztanak, mely jótékony hatással van környezetükre. Az illat okozta mélyebb tartalom megérzése, megértése, csakúgy mint a zene esetében, kizárólag a beavatottak számára lehetséges. Az illatérzékelés egyes szereplőknél a lélek halhatatlanságának és az isteni teljesség érzését kelti. A mindkét regényvilágban domináló virág-téma vizsgálata révén a virág-asszony mítoszának új szempontú, spirituális megközelítése is lehetővé vált, valamint olyan "kapcsolatokat" fedezhettünk fel, melyekben illat, fény, színek, dallamok vegyülnek (*les parfums, les couleurs et les sons se répondent...*). Balzac és Sand egyetemes analógiái is azt a meggyőződést sugallják, hogy a földi világ és a végtelen univerzum között léteznie kell valamiféle kapcsolatnak.

Tudjuk, a balzaci portré nem pusztán a megfigyelt valóság másolata. Saját létfilozófiája, ember-koncepciója kialakításában, s ez az angyal-szereplők esetére is igaz, Balzac az írói munkához oly fontosnak tartott intuíció ("seconde vue") mellett, főként a lavateri fiziognómia-elméletet használta föl. Hőseiről mindig részletes, sőt aprólékos fizikai leírást ad, s ugyanakkor szoros összefüggéseket látat a külső (látható) és a belső (nem látható) között: ugyanis, amint ez közismert, nála valamennyi külső vonás (testfelépítés, tekintet, hang, gesztusok, öltözködési szokások, stb.) a belső ember ("l'homme intérieur"), a szellem megnyilvánulása lehet. Figyelemre méltó ugyanakkor, hogy angyal-alakjai fokozatos belső átalakulásaikkal, tisztulási folyamataikkal párhuzamosan fizikailag "legyengülnek": spiritualizálódnak, egyre távolodnak a földi világtól s bizonyos fokig el is idegenednek környezetüktől. Séraphita esetében pl. az angyallá váló átlényegülés a testi mivolt teljes elvesztésével jár. George Sand regényeiben viszont, a fent említett világszemléletbeni különbséggel szoros összefüggésben, az angyal-szereplők erős fizikummal és

pszichés adottságokkal rendelkeznek: a földi életben (az anyagi világban) való győzedelmességüknek ez is alapvető feltétele. Nem véletlen a két szerző eltérő színpreferenciája sem, s ez az előbb felvázolt ellentétet is jól szemlélteti, tovább erősíti. Míg Sand szereplőinek testi erejét, az anyagi világhoz való tartozásukat elsősorban a *fekete szín* (haj, szem, ruházat) gyakori alkalmazása teszi különösen hangsúlyossá, addig a balzaci angyalokat jellemző hagyományos *fehér* (mindenek előtt bőrük vakító fehérsége), a lélekre utal, a szellemi világhoz köti őket.

Az angyal-szereplők természetesen különleges képességekkel is rendelkeznek. Az intuíció, a balzaci "seconde vue", a delejes erő, valamint az önkívület (álom, téboly) rendkívüli állapota révén mások által nem tapasztalt élményekre, ismeretekre tehetnek szert. Ezen képességekkel – melyek közül néhány fényjelenségekkel is párosul – környezetükre is hatást gyakorolnak. A szokatlanul tág aura, a szemből vagy a testből kivetülő mágneses fluidum az Angyali Szellem jellegzetes megnyilvánulásai közé tartozik. Ez Balzac és Sand esetében egyaránt jellemző eljárás.

A felemelkedés-motívum gyakorisága mindkét regényvilágban indokoltá tette a szárnyal vagy a nélkül történő repülés vizsgálatát. Az *Emberi színjáték*ban csak Séraphítának, az egyetlen "igazi" angyalnak vannak szárnyai és csak ő használja azokat "rendeltetésszerűen". A többi angyal-alak csak jelképes szárnyakkal rendelkezik. A Lant Szellemének (Esprit de la Lyre, a *Sept Cordes de la Lyre*-ben) kivételével, Sand angyalainak sincsenek szárnyaik s mégis képesek repülni... Igaz, hogy erre csak önkívületi állapotban, vagy álmaik során képesek. A lélek eme szárnyalásait Sand a madár-kép angyallal való társításával teszi, ha nem is valószerűvé, de minden esetre szemléletessé és bizonyos fokig egyedivé. A *Consuelo*ban a madár egyértelműen spirituális jelentés hordozója: ebben a regényben születik meg egy különleges lény, a madár-angyal. Ennek az égi küldöttnek – egy látszólag közönséges vörösbegynek – a látogatása a börtönben a hősnő angyali világhoz való tartozását hivatott megerősíteni.

A szereplők érzelmi kapcsolatainak vizsgálata során arra a következtetésre jutottunk, hogy az angyaliság ezen a téren különösen összetett formában nyilvánul meg. Balzacnál a szerelem nem más, mint két angyali természet szerencsés összetalálkozása, egyfajta abszolútum – ennek megvalósulása azonban reménytelennek bizonyul. George Sand regényeiben ez viszont lehetséges: a nő és a férfi egyenlőségén alapuló párkapcsolatban teljesedik ki, éri el legtökéletesebb formáját az angyali természet, amint azt Consuelonak, a nép egyszerű lányának és Albert grófnak a példája is mutatja. Sand műveiben a szerelem mindenható: áthidalhatatlannak tűnő ellentéteket old fel, antagonistikus osztályokat is képes összekötni. Az így létrejött "vegyes házasságok" üzenete nyilvánvaló.

A szerelem folytonos fejlődésre, felemelkedésre ösztönzi a szereplőket, akik azonban angyal-státuszukat csak számtalan megpróbáltatás után érhetik el. Sandnál megvalósul az, ami Balzacnál legfeljebb csak távoli, halvány remény: a pár mindkét fele, Consuelo és Albert (mint ennek a megoldásnak legjellemzőbb példái), már eleve, külön-külön is, elérkezik az angyal-lét egy bizonyos fokáig, hogy azután egyesülve valósítsák meg ennek

legmagasabbrendű formáját. Pályájuk az írónőnek az emberiség fejlődésébe vetett hitét, az ember erkölcsi-szellemi tökéletesedésének lehetőségét és szükségességét szemlélteti.

Az angyal, tiszta szellem lévén, egyik nemhez sem sorolható. Mivel esetünkben nem bibliai értelemben vett angyalokról van szó, nem volt érdektelen megvizsgálni, hogy a szereplői népszerűsége belül melyik nemhez tartozónak ábrázolták őket. Az *Emberi színjáték*ban az "angyalság" alapvetően női sajátosság: ahogy az *Eugénie Grandet* utószavában írja Balzac, "a nő átmeneti lény az ember és az angyal között". Az androgün Séraphîta-Séraphîtus annak az elképzelésnek a megtestesülése, amely szerint a misztikus életnek egy lény, egyetlen lényeg felé kell tartania. A tökéletesség eszméje, mely a *Séraphîta*ban csupán szimbólum, Camille Maupin alakjában (*Béatrix*) mintegy megvalósul a földi életben is. Camille Maupin – mivel férfiasnak tekintett tevékenységet folytat, hiszen író – kétneműnek, "irodalmi hermafroditának" ábrázolja Balzac. Camille (akinek egyébként, legalább is részben George Sand volt a "modellje"), a két nem legjobb tulajdonságait egyesíti magában, s mint ilyen az emberi tökéletességet testesíti meg.

A boldogságukért, függetlenségükért küzdő Sand-hősnők, akik gyermekkorukban, különböző okokból, gyakran részesülnek a fiúkéhoz hasonló nevelésben, az esetek többségében férfias vonásokkal is rendelkeznek. Határozottak, bátrak, okosak (a *tudás* fontossága egyébként a sandi rendszer egyik legfontosabb összetevője), minden helyzetben megállják a helyüket. Az angyal-állapot elérése az ő esetükben egybe esik azzal, hogy végül a társadalomban is megtalálják a helyüket, legalábbis annak egy szűkebb (családi, baráti) szférájában, melynek fikcióbeli megjelenítése időnként kimondottan utópisztikus jellegű. A *Gabriel* című párbeszéd formájában megírt regény ennek tragikus változatát mutatja be. A történet minden valóságosságára ellenére, paradox módon, a társadalmi valóság realisztikusabb ábrázolásához vezet: az angyal bukása a nő kiszolgáltatott helyzetére világít rá. Amint Gabriel felismeri, hogy ő Gabrielle vagyis nő (az angyal alak itt tehát feminizálódik) s ezt vállalja is, hamarosan rá kell jönnie, hogy mindazokról a privilégiumokról – lényegében a szabadságról és az életről – le kell mondania, melyeket a társadalom kizárólag férfiak számára biztosít.

Balzac regényeiben a Sátán, ahogy azt Henri Gauthier is kifejti (*L'Image de l'homme intérieur chez Balzac*), nem játszik központi szerepet, annak ellenére sem, hogy számtalan esetben lehetünk tanúi a gonosz szellem munkálkodásának. Balzac felfogásában ugyanis a Sátán az emberben lakozik. A "belső ember" köt szövetséget az ördöggel, amint Castanier is teszi (*Melmoth réconcilié*), aki a paktum után így az angyali lét helyett a démoni állapot felé orientálódik. A visszaút azonban létezik: a megbánás, a vezeklés és ima révén még a sátáni szellem is megváltást nyerhet, nincs örök kárhozat. A romantika Sátánja, az isteni önkény ellen lázadó angyal, nem az ember megrontására törekszik, hanem szellemének felszabadítására. Ebben a funkciójában fontos helyet foglal el a sandi regényvilágban, mindenek előtt a *Consuelo*ban, valamint a *Sept Cordes de la Lyre*-ben, melyben a téma és az alak igen eredeti feldolgozását ismerhetjük meg.

Az értekezés második részében a két regényvilág dinamizmusát, az angyalalakok felfelé irányuló mozgásait, szférákon átívelő belső fejlődésük mozzanatait, sorsuk alakulását követtük nyomon. Mivel Balzac és Sand eltérő nézeteket vallott az angyallá válás módozatairól, ennek tanulmányozását két részre bontva végeztük el. Az első fejezetben Balzacnak a swedenborgi alapelvekre épülő, ám azokat rendkívül szuverén módon kezelő angyalkonceptcióját vizsgáltuk. A *Filozófiai tanulmányokat* megkoronázó misztikus regény, a *Séraphîta* kiemelt helyet foglal el elemzésünkben, tekintettel arra, hogy ez a mű szolgáltatja a kulcsot a balzaci angyal-elmélet értelmezéséhez. Az ember a belső én metamorfózisai révén jut egyre magasabb létformába. Ennek az átlényegülésnek az első állomása a Szeretet, ahhoz azonban, hogy eljuthasson erre az első fokra, "előző létformáinak át kell haladniuk a Remény és az Irgalom állapotán, mely alkalmassá teszi a Hitre és az Imádságra." A szellem valamennyi átalakulásánál fokozatosan, szinte észrevétlenül vetkőzi le testét és az egymás utáni inkarnációkban válik egyre tökéletesebbé. Séraphîta így jut el az emberi létezés utolsó szférájába, hogy ott utolsó anyagi-földi kötöttségeitől megszabadulva Szeráffá lényegüljön át és az isteni szférába emelkedjék.

Louis Lambert, a lángelmével megáldott ember, az angyallá válás egy másik útját járja be: a ifjú filozófus, az "akarat vegyész", kivételes képességeinek, szellemi energiáinak túlfeszítésével, tisztán a Gondolat és az Akarat erejével szabadul ki testének börtönéből. Esetében azonban csak "késleltetett" átalakulásról beszélhetünk, mivel a halál (itt nemcsak szimbolikus halálról van szó), az angyal-lét feltétele, csak később következik be. Az állandó, intenzív szellemi erőfeszítés fokról-fokra, hosszú haldoklás árán szabadítja ki az anyagi világ fogságából, akkor, amikor lelke már rég angyali szárnyakon repdesve várja, hogy véglegesen elhagyhassa testét.

Félicité des Touches, azaz Camille Maupin (*Béatrix*) angyallá válása is nehéz belső átalakulás eredménye, melynek szakaszai, a Balzacra oly jellemző koncepció és írás-technika révén, az őt körülvevő tér ábrázolásának, változatainak elemzésével is nyomon követhetőek. A háza ablakából szemlélt végtelen táj látványa spirituális vágyakat és változásokat indít el benne s arra készítetik, hogy megszabaduljon minden addigi kötöttségétől. Rádöbben, hogy a tökéletes szerelmet nem élheti át a földi világban: az örök boldogság ("félicité éternelle") reményében kolostorba vonul. Mint oly sok Balzac-szereplő, ő is az abszolútumra vágyik, ő azonban, számos más szereplőtől eltérően, nem válik áldozattá: belső tökéletesedése, megtisztulása folytán olyan dimenziók tárulnak fel előtte, melyek szabad utat nyitnak végtelen utáni vágyainak.

La Chanterie-né (*L'Envers de l'Histoire Contemporain*) lelkileg megerősödve, az irgalmasság erényével felvértezten hagyja el a börtönt, ahol ártatlanként meghurcolták. A bűnös Párizs szívében létrehozza az erény titkos szövetségét, a Vigasztalás testvéreit, akik a bajba jutott emberek megmentésén fáradoznak. Földi angyalok ők, kik az erény szolgálatába szegődtek. La Chanterie báróné életének legnagyobb próbatétele, a lánya gyilkosának való megbocsátás, – "így állnak bosszút az angyalok" – belső tökéletesedési folyamatának legmagasabb fokára juttatja el. A keresztényi megbocsátás és az

irgalom erényének gyakorlása tehát egyenértékűvé válik az Imával, mely Séraphítát a legmagasabb szférába emelte.

Mme de Mortsauf (*Le Lys dans la vallée*), története az *Emberi színjáték* legmegindítóbb angyal-sorsát s egyben az angyali tökéletesség földi halandó által elérhető legmagasabb fokát jeleníti meg. (A regény egyébként az *Études de moeurs* utolsó darabja, s mint ilyen átvezet az *Études philosophiques* világába. A balzaci regényciklus kompozíciójának tudatos felépítése közismert.) Az angyali szférába való emelkedése végső fázisában minden táplálékot elutasít, az aszkézis tudatos vállalása segíti át a spirituális szférába. Ebben az összefüggésben az aszkézis, noha egyszerre önpusztító erő is, a transzcendencia elérésének eszközeként jelenik meg.

Mint már említettük, George Sand és Balzac angyal-koncepciójában a szereplők fejlődésének módozatai különböző eltéréseket mutatnak. A balzaci regényvilágban az egyén fejlődésére helyeződik a hangsúly, míg a *Consuelo* szerzőjénél az egyén és a társadalom fejlődése szorosan összekapcsolódik. Sand társadalmi és esztétikai problémákat is feszegető metafizikus drámájában, a *Lant hét húrjában* (*Les Sept Cordes de la Lyre*) annak a jól ismert felfogásának is hangot ad, hogy a művésznek fontos szerepet kell vállalnia az emberiség sorsának irányításában. Ehhez a meggyőződéséhez egyébként az író haláláig többé-kevésbé hű maradt, s angyal-szereplőinek egyik legfontosabb funkciója talán éppen ennek a hirdetése volt.

A *Consuelo*ban George Sand a Leroux-i eszmék mellett a ballanche-i palingenézist is felhasználja humanitárius törekvéseinek megjelenítésében. Egymást követő szimbolikus reinkarnációi után egy teljesen megváltozott, megtisztult, átlényegült Albert egyesül Consuelóval, aki az angyali átalakulások és próbatételek során küldetésére, az emberiség jövőjének szolgálatára is ráébred.

A második *Léliában* (1839) – amely a hősnő fejlődésében, életútja alakulásában is lényeges változásokat mutat az első (1833) változathoz képest – az egyház által üldözött Trenmor-Valmarina, Lélia halála után, aki maga is üldözött és áldozat, folytatja útját és megingathatatlan hittel várja a katolicizmust felváltó, új vallás eljövételét.

A *Spiridion* című regény utolsó jelenetét az emberiség számára új korszakot nyitó, nagy francia forradalom idejére helyezte az író. Angel, a forradalmi eseményeket túlélő fiatal szerzetes, elhagyja a kolostort, hogy a világban folytassa, teljesítse be küldetését. A "hírnök", a "jövő embere" szellemi atyái munkáját folytatja abban a reményben, hogy egyszer megvalósul majd nagy álmuk s maga is cselekvő részese lehet az emberiség új vallása kimunkálásának.

A két író műveiből kibontakozó angyal-kép egyfajta remény, eszmény megtestesülése, az abszolútum keresésének, a regényvilágok dinamizmusának egyik fontos mozgatóereje.

4. A szerzőnek az értekezés tárgyából megjelent publikációi

Comment devenir ange ? Tavaszi szél 2000, 2001. Fiatal magyar tudományos kutatók és doktoranduszok IV. és V. világtalálkozója. Gödöllő, Szent István Egyetem, 2000 április, poszterbemutató, megjelent a konferencia utókiadványában, 2002, 73-74.

L'Ange dans la lyre – chute, expiation et libération dans Les Sept Cordes de la Lyre de George Sand, in: *Colloque des doctorants en littérature française*, Acta Academiae Paedagogicae Agriensis, Nova Series Tom XXIX. Sectio Romanica, Eger, 2002, 111-120.

Zambinella ou le sort d'un castrat dans Sarrasine de Balzac, in: *Analyses de texte*, Studia Romanica de Debrecen – Bibliothèque de l'Étudiant, szerk. T. Gorilovics, Debrecen, 2002, 51-78.

Le refus de la nourriture dans Le Lys dans la vallée de Balzac, in: *Le rapport à la nourriture*, Revue des Lettres et de Traduction, Kaslik-Liban, 2003-N° 9, 413-428.

Mères, filles et anges dans Consuelo de George Sand, in: *Le rapport mère / fille*, Revue des Lettres et de Traduction, Kaslik-Liban, 2004-N° 10, 365-377.